

Cultura de Pau.
El llegat de Jaume Botey i Vallès

Joan Camós i Cabeceran
(Coordinador)

Cultura de Pau. El llegat de Jaume Botey i Vallès

Joan Camós i Cabeceran
(Coordinador)

col·lecció/15
josefina gómez olivares

centre d'estudis
de l'hospitalet

© dels respectius autors dels capítols i de la coordinació de l'edició.

© Centre d'Estudis de L'Hospitalet/Associació Llegat Jaume Botey i Vallès
Av. Josep Tarradellas, 44. (Espai Molí). 08901 L'Hospitalet de Llobregat
celh@celh.cat llegatjaumebotey@gamil.com
www.celh.cat www.llegatjaumebotey.cat

Fotografia de portada: fi de les 48 hores de dejuni per la pau a Irak, 2 de gener 2003. Plaça de Sant Jaume.

Col·lecció/15 josefina gómez olivares

Primera edició: abril de 2024

ISBN: 978-84-948236-9-5

Dipòsit legal: B 20563-2022

Producció: Ediciones Rondas, S.L. (info@edicionesrondas.com)

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra ha de comptar amb l'autorització escrita dels titulars de la propietat intel·lectual, excepte en el que la llei preveu expressament al respecte. La infracció d'aquests drets pot ser constitutiva de delictes contra la propietat intel·lectual (art. 270 i seg. del Codi penal). Tots els drets reservats.

Sumari

Presentació

Per Joan Camós i Cabeceran i Maria Villanueva i Margalef 9

1. EDUCACIÓ PER LA PAU I EL DESENVOLUPAMENT. EDUCACIÓ DE PERSONES ADULTES

Jaume Botey i Vallès 17

2. JAUME BOTEY I VALLÈS, HOME DE PAU

Maria Villanueva i Margalef..... 25

3. LA CAUSA DE LA PAU, LA CAUSA DE LA VIDA. CONSIDERACIONS DE JAUME BOTEY A L'ENTORN DE LA PAU I DE LA GUERRA

Enric Vilaplana i Lapena..... 37

4. DEL NEGOCI DE LA GUERRA A LA PAU DE LES PERSONES

Pere Brunet i Crosa 55

5. DE L'OBJECCIÓ A LA DEFENSA MILITAR FINS A L'AUTODEFENSA NOVIOLENTA

Martí Olivella i Solé 83

6. OTAN I INSEGURETAT MUNDIAL

Tica Font i Gregori 111

7. DE VIOLÈNCIES, PERIFÈRIES, UTOPIES I ACCIONS: EINES D'EDUCACIÓ PER LA PAU I NOVIOLÈNCIA LLEGADES PER JAUME BOTEY

Cécile Barbeito i Thonon 135

*"No hi ha res més reaccionari que creure que no hi ha res a fer.
La realitat no s'esgota en allò que veiem.
Actua més enllà dels somnis que somiem desperts."*

Jaume Botey i Vallès

PRESENTACIÓ

Aquesta és la tercera publicació conjunta del *Llegat Jaume Botey i Vallès* i el *Centre d'estudis de l'Hospitalet* dedicada també a posar en relleu algunes de les actituds vivencials d'en Jaume que reconeixem en la seva personalitat, la seva activitat i els seus escrits, és a dir, en el seu llegat.

El desembre de 2019 vàrem publicar ***El pensament i l'acció educativa d'un activista local*** en el número 33 de la revista *Quaderns d'Estudi*, on recollíem testimoniatges sobre el seu pensament i la seva acció al llarg de la seva vida. Tres anys després, el novembre del 2022, publicàvem el volum 14 de la col·lecció *Josefina Gómez Olivares* amb el títol: ***L'educació de persones adultes. Cinquanta anys de l'escola de Can Serra***. L'educació va ser el centre de la seva activitat professional, reivindicada com a acte polític per transformar la realitat a partir de valors com la justícia, la solidaritat i la vida col·lectiva.

Aquesta tercera publicació pren per títol ***Cultura de pau. El Llegat de Jaume Botey i Vallès***. Cultura de pau entesa com instrument imprescindible per arribar a un altre món possible i necessari. Com ens explica Pere Brunet en el capítol quart, la cultura de pau significa una actitud vital, una forma de viure que cal cultivar cada dia. La pau com a mitjà i objectiu, íntimament vinculats, escoltant, empatitzant, sentint que totes i tots som nosaltres, no pas de forma passiva sinó actuant i denunciant, enfrontant-nos als qui menyspreen la dignitat de les persones i busquen només el negoci. En resum, per fer front a la cultura de guerra cal conèixer, treballar, desenvolupar, implicar-se i lluitar per fer possible la cultura de pau. I no es tracta només de diàleg, solidaritat i tolerància, sinó també de lluita fins a les últimes con-

10) CULTURA DE PAU. El llegat de Jaume Botey i Vallès

seqüències. I aquí voldríem fer esment de dues persones molt properes del Jaume que han compartit vitalment la cultura de pau des de posicions i activitats diferents, com són Luis Mª Xirinacs i Arcadi Oliveras, ben referenciats en diversos capítols d'aquest llibre.

Ara, com mai, davant dels milers i milers de persones mortes a Palestina, davant aquest horror que ens trasbalsa i terroritza, aquesta tragèdia humanitària que ens deixa sense paraules per descriure-la: Matança indiscriminada, crims contra la humanitat, apartheid d'Israel sobre la població palestina, destrucció, pànic, nens i nenes sota les bombes, set, fam, mort, violència sexual, neteja ètnica, crims de guerra, violació dels drets humans, genocidi... Ens desespera, ens esgota. Més que mai cal amarar-nos, deixar-nos calar del que significa cultura de pau.

Cal tornar a plantejar-nos que només des de la cultura de pau podrem mirar el futur amb esperança. Tal com es pot llegir a les pàgines d'aquesta publicació, la globalització ha donat lloc a una interdependència territorial i a veritables amenaces per al futur de la humanitat. Els reptes que planteja són transnacionals i de múltiples dimensions, clars desafiaments al futur del planeta i la humanitat, en un context polític també amenaçat per propostes alternatives filo-feixistes que ens aboquen a un desordre mundial sense precedents.

Aquest llibre vol ser una eina més per comprendre i empoderar-se de la cultura de pau; des de la importància de l'educació per la pau fins a entendre que no només es tracta d'emprendre accions enfront la guerra. La cultura de pau ens exigeix implicació personal i col·lectiva i, especialment en aquests moments en que l'ordre mundial representat per la ONU, es desmorona a ulls de tothom i especialment des de les guerres mediàtiques d'Ucraïna i Palestina.

Iniciem el llibre amb un text del mateix Jaume Botey escrit l'any 1995, sobre **l'educació per la pau i el desenvolupament a les escoles de persones adultes**, unes escoles adreçades de manera preferent a persones vingudes de fora, ja fos durant els mo-

viments migratoris peninsulars del segle passat o be els actuals, provinents de la resta del món. El text ens situa en el context neoliberal en el que ens movem, tot reivindicant valors com la justícia, la solidaritat, la lluita col·lectiva... ben oposats als valors hegemònics de l'individualisme i la competitivitat. Hi assenjala les contradiccions del mercat global, un sistema suïcida que sotmet el Sud i autodestruïx el Nord, i posa l'èmfasi en la necessitat de l'internacionalisme com a pedra de toc de tota proposta d'emancipació col·lectiva. Finalment, reivindica l'educació com a fet polític i pren aquesta relació directa entre educació i incidència política com a eix transversal de tot projecte, repensant conceptes i paraules, desmuntant estereotips i plantejant la necessitat de coherència entre paraules i fets.

En el segon capítol, **Jaume Botey i Vallès, home de pau**, Maria Villanueva fa una visió panoràmica del que va ser la seva vida polièdrica, de solidaritat i de lluita per la pau i ens parla de com els seus objectius al llarg de la seva vida van ser la convivència entre persones, grups i nacions, la resolució de conflictes tot apel·lant a la noviolència, la supressió de la despesa militar i la lluita contra la injusta distribució de béns. Aquesta implicació es feu patent en la seva tasca com a activista, com a polític i també en la seva docència com a formador de futurs mestres i educadors socials, als quals repetia insistentment: *l'educació és intervenció política, combat intel·lectual i despertar actituds crítiques*.

Explica també com la seva postura crítica el forçà a desplaçar-se a la diàspora, tant políticament com eclesial i de com mantingué sempre un optimisme esperançador que li feia veure avenços més enllà de la immediatesa. El text acaba amb aquestes paraules d'en Jaume: *L'esperança es fonamenta en les possibilitats humanes encara amagades però sempre a punt, i se situa en allò humanament no probable*.

En el tercer capítol: **La causa de la pau, la causa de la vida**, Enric Vilaplana recull tots els escrits de Jaume Botey a l'entorn de la pau i la cultura de pau. Els textos, publicats entre 1999 i 2017 han estat agrupats en diferents blocs: en el primer, *l'Anàlisi propositiva*, ens mostra un segle XX de guerres i mort on els esfor-

12) CULTURA DE PAU. El llegat de Jaume Botey i Vallès

ços per a una societat global més justa han quedat postergats, mentre s'han esgrimit grans paraules per justificar la crueltat de la mort. En el segon bloc, *Reflexions a l'entorn de la guerra*, se centra en la invasió de l'Irak i el paper dels Estats Units com a superpotència única i àrbitre dels destins del món. En el tercer, *Sobre la informació*, ens parla de la mentida o desinformació com a arma per incitar a l'assassinat en massa, des del menyspreu absolut de l'altre. En el quart bloc hi trobem el factor religiós, en el que diu que s'ha d'entendre des d'una concepció religiosa on la teologia mira d'igual manera el món i Déu. Al darrer bloc, *Perspectives, la utopia activa*, reivindica l'esperança i la necessitat de treballar per la construcció d'una consciència pacifista. Aquest recull de textos acaba repetint el que va ser un eix de la seva vida: *cal fer de la causa de la Pau la causa de la vida*.

Del negoci de la guerra a la pau de les persones, és el títol del quart capítol, escrit per Pere Brunet. En una primera mirada al món d'avui mostra com la violència de les guerres forma part de les nostres vides: violència estructural y cultural, violència social i racial, de gènere i la lenta violència ambiental-planetària, que ens està portant a una crisi global, una nova era de la història que ja ha començat. El text explica com la seguretat militar esdevé instrumentalment responsable del desastre ambiental, no només perquè l'exèrcit contribueix significativament a la crisi climàtica sinó també per la seva vinculació a les empreses del negoci dels combustibles fòssils. Exposa com, a conseqüència les guerres actuals, l'increment dels pressupostos militars han donat lloc als majors beneficis mai aconseguits per les empreses petrolieres. El paper dels exercits, la vinculació entre els aparells militars, les multinacionals petrolieres, la contribució a la contaminació, la carrera armamentística i el comerç d'armes, son potents obstacles per a una sortida a la crisi climàtica.

L'apartat *la pau al segle xxi* és especialment destacable. Brunet situa els moviments pacifistes en el nostre segle, i fa entendre com des d'àmbits locals són imprescindibles visions planetàries, globals i transfrontereres. Posa en evidència la necessitat d'un canvi d'actituds personals atès que la pau és l'objectiu però també ha de ser el camí i el mitjà; això implica un canvi de valors,

una manera de fer i pensar des d'on és incompreensible i inacceptable el racisme, el masclisme, la xenofòbia, la destrucció. Així doncs, la pau és una manera de viure que canvia la nostra actitud personal fins a indignar-nos, denunciant i exigint. Al segle XXI els conflictes han de tenir solucions dialogades i post-violentes, perquè pau és actuar amb la paraula, defensar-se amb el diàleg i treballar amb mètodes de la post-violència.

El cinquè capítol del llibre és ***De l'objecció a la defensa militar fins a l'autodefensa no violenta***. Martí Olivella, des d'una perspectiva autobiogràfica, explica les arrels de la seva actitud al llarg de la seva vida i el paper d'en Jaume Botey acompanyant-lo en el temps de desert per prendre un compromís vital enfront de la violència. En un recull de reflexions sobre la cultura de pau, fa un recorregut de cinquanta anys, des del 1975 a Can Serra i el primer nucli d'objectors de consciència, fins la seva militància actual contra la guerra. Posa de relleu com Jaume Botey va entendre la cultura de pau en doble sentit des de l'inici, és a dir, lluitant contra les violències estructurals tot teixint comunitats i alhora, lluitant contra les violències directes: primer donant suport als objectors i més endavant participant en les campanyes del moviment contra les guerres. Destaca la campanya del *No a la guerra (2003)*, la plataforma *Aturem la Guerra* i la implicació del grup de 20 voluntaris catalans que marxaren cap a l'Irak per fer d'escuts humans i també, l'aprovació al Parlament català, de l'Institut Internacional per la Pau, l'any 2007.

Al llarg del capítol, Martí Olivella, repassa algunes iniciatives de lluita contra la violència directa, com les *Brigades de pau internacionals*, les *Forces de pau no violentes*, els *Serveis civils de pau*, el *Col·lectiu Pau i treva*. Proposa finalment una tercera via, enfront la guerra i els intents d'atura-la, reivindica la creació d'una alternativa que posi les bases d'un *sistema civil de defensa no violenta*, de manera que qualsevol invasió o, posteriorment, ocupació sigui insostenible a llarg termini.

Tica Font en el sisè capítol, ***OTAN i inseguretat mundial***, ens presenta una panoràmica de l'evolució de l'OTAN des de la caiguda del mur de Berlín fins a la guerra d'Ucraïna i de com la globa-

14) CULTURA DE PAU. El llegat de Jaume Botey i Vallès

lització posà en evidència que l'estat no era l'únic actor i que a més de les amenaces militars hi havia altres amenaces transfrontereres i globals i que per tant les estratègies no podien ser les estrictament militars. En el seu repàs, tracta com les intervencions internacionals a l'ex-Iugoslàvia, l'Afganistan, l'Irak, Líbia o Síria, posaren en evidència els tres pilars del nou concepte de pau, basats en els principis liberals: reconstruir l'aparell de seguretat, transitar cap a una democràcia representativa i promoure un model econòmic de mercat. Després dels atemptats del 11S el govern nordamericà promogué la guerra global contra el terrorisme: la nova OTAN podria actuar a qualsevol lloc del món, si un conflicte es considerava que posava en risc la seguretat d'occident. L'OTAN, avui, inclou trenta països i desdient-se de les promeses fetes a Gorbaxov, l'organització ha anat incorporant països fronteres a Rússia tot convertint-se en una amenaça i trencant els acords de seguretat com el *Tractat sobre míssils antibalístics* de 1972 o el Tractat sobre Forces Nuclears de Rang Intermedi de 1988.

Font revisa com després de la intervenció de l'OTAN a la guerra de Iugoslàvia, sorgiren greus discrepàncies internes, amb el Regne Unit i especialment amb Turquia i com avui, el poder hegemònic dels Estats Units està essent rivalitzat, no sols per Rússia sinó també per la Xina i altres grans potències regionals, com l'Índia-Indonèsia a Àsia-Pacífic o l'Iran-Aràbia Saudita a l'Orient Mitjà. El text situa aquest nou escenari mundial visualitzant el possible enfrontament amb la Xina, des de la percepció que la superioritat tecnològica nordamericana està en perill i que les noves tecnologies, sobretot la Intel·ligència Artificial, estan ja a l'abast d'altres actors. Acaba el capítol fent-nos veure que el Nou Concepte Estratègic no és més que l'adaptació al nou context geopolític i que les relacions entre potències continuaran sent de competició, imposició, domini, agressivitat, inestabilitat o de força.

El capítol setè és de Cècile Barbeito i porta el títol ***De violències, perifèries, utopies i accions***, i ens hi presenta unes ***eines per l'educació per la pau*** amb unes propostes didàctiques on podem trobar el llegat d'en Jaume Botey del que destaca com denunciava les violències estructurals i convidava a l'acció tot po-

sant l'èmfasi en la transformació de conflictes. A partir de les aportacions d'en Jaume a l'educació per la pau, proposa tres blocs: L'anàlisi de la -violenta- realitat, les utopies per un futur improbable i l'acció, de manera que puguin ser aplicades en un context educatiu.

En la denúncia de la violenta realitat, explica com les violències estructurals han estat una constant en els escrits de Jaume Botey on, des d'una perspectiva ètica i militant amb *els de baix*, proposa aprendre a analitzar la realitat veient com afecta a les persones *de baix* i com empoderar-les per transformar-se en motor de canvi. En el segon bloc parla de l'esperança per a construir futurs diferents dels esperats i de com en Jaume proposava un futur alternatiu enfront la passivitat social i política, vivint i practicant una realitat alternativa al sistema,... tot obeint la pròpia consciència i amb una radicalitat i compromís personal que pot arribar a tenir costos molt durs.

Finalment, en el tercer bloc fa una proposta educativa per a l'acció i recull tres recomanacions: empoderar-se, autoorganitzar-se i dialogar amb la diferència i per tant, cal haver promogut el pensament crític. Una consciència crítica i ètica, que no es queda només en el pensar sinó també en l'actuar i on el diàleg és bàsic, obert, empàtic, autocrític i capaç de crear xarxes inclusives i operatives.

Joan Camós i Cabeceran
Maria Villanueva i Margalef

Centre d'Estudis de l'Hospitalet, abril 2024.